

G. Asaert, *De Antwerpse Scheepvaart in de XVe eeuw (1394-1480). Bijdrage tot de economische geschiedenis van de stad Antwerpen* (Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren XXXV, nr. 72; Brussel, 1973, xli + 505 blz., 1500 BF).

In verschillende opzichten is de grote studie van G. Asaert over de Antwerpse scheepvaart in de vijftiende eeuw een belangwekkend boek. De schrijver is archivist en dat is duidelijk te merken in zijn vertrouwdheid met het archiefmateriaal, niet alleen van het stadsarchief van Antwerpen, maar ook van het Algemeen Rijksarchief te Brussel, dat in het archief der Rekenkamer zeer belangrijke Antwerpiana bevat, waaronder de povere resten der stedelijke rekeningen, een drietal uit het einde der veertiende en het begin der vijftiende eeuw. De schrijver doet opmerken, dat de geschiedschrijving betreffende Antwerpen zich overwegend heeft beziggehouden met Antwerpens 'gouden eeuw' dat wil zeggen de tijd van ca. 1480-1585 (1567). De voorafgaande periode is daarentegen veel minder bewerkt, klaarblijkelijk vanwege een vermeende armoede aan bronnen, vergeleken met de aantrekkelijker jaren van Antwerpens bloeitijd. Weet men dan nog, dat Asaert als zijn eigenlijke leermeester de te vroeg overleden prof. F. Blockmans, in leven stadsarchivaris, beschouwt, terwijl prof. W. Brulez zijn promotor is geweest, dan kan men zich voorstellen, dat hij gevoelig is voor noodzakelijke revisies in het traditionele standpunt ten aanzien van de economische geschiedenis der Scheldestad.

Het is dan ook in hun geest, dat de schrijver zich de vraag heeft gesteld: is het inderdaad juist (zoals de heersende opvatting, op gezag van Henri Pirenne, wil), dat Antwerpen geen koopvaardijvloot heeft bezeten, niet alleen in de zestiende eeuw, maar ook reeds in de vijftiende? Wanneer hij nu zijn materiaal opsomt voor de vijftiende eeuw, blijkt het, dat het met de armoede van de archieven voor die eeuw nogal meevalt, vooral wanneer men deze met Amsterdam voor dezelfde periode vergelijkt. Demografisch beschikt men over de haardstedencijfers van Brabant, ruim zestig jaar geleden gepubliceerd door Cuvelier. En dan zijn er de zogenaamde schepenregisters in doorlopende reeks van 1394-1480. Hij heeft deze minuten van voor enkele schepenen opgestelde acten betreffende onder andere koop en verkoop van schepenen als grondslag voor zijn onderzoek gebruikt.

Dit verschijnen van partijen voor schepenen betekent volontaire rechtspraak: er is geen verplichting, maar blijktbaar is deze gang van zaken meer en meer usance geworden. Idealiter bevatten deze minuten (de grossen der acten zijn aan partijen uitgereikt en niet bewaard gebleven) naam, beroep, woonplaats van koper en verkoper, opgave van het scheepstype, eventueel de naam van het schip, verschuldigde koopprijs (met opgaaf van de geldkoers en betalingstermijnen). Belangrijk is, dat niet alleen schepenen in hun geheel, maar daarnaast in toenemende mate scheepsparten worden verhandeld. Voor de periode gedurende welke de 'schepenregisters' zonder lacune zijn overgeleverd, 1398-1480, zijn in totaal 2.422 schepenen en scheepsparten verhandeld: na 1420, wanneer blijktbaar het passeren van deze koopovereenkomsten voor schepenen gebruikelijk is geworden, kan van een stijgend aantal - zij het door een inzinking tijdens de crisisjaren dertig onderbroken - gesproken worden: om zich een beeld van het aantal voor een bepaald ogenblik te vormen, heeft hij dit cijfer naar vijfjarige periodes van 1420 uitgesplitst. Bij de scheepsverkopingen gaat het in hoofdzaak om binnenvaarders (heude, kogge (kan ook zeeschip zijn), pleit). Helaas wordt vele malen de weinigzeggende term 'schip' genoemd: alleen de prijs kan iets over de mogelijke grootte van het vaartuig leren.

Dezelfde schepenregisters hebben de schrijver geholpen aan 1038 te Antwerpen thuishorende schippers, die bij de transacties als één der partijen optraden, die gedeeltelijk ook

nog uit andere bronnen, bijvoorbeeld lijsten van nieuwe poorters (1399-1440, 1463-1480) als Antwerpse poorters konden worden aangewezen, of wel als huiseigenaars te Antwerpen herkend. Daar bij de anderen geen vermelding van woonplaats buiten Antwerpen werd opgegeven, meent schrijver allen als Antwerpse schippers te kunnen aanmerken. Uiteraard gaat het bij deze cijfers om minima. Bij uitsplitsing in vijfjarige periodes krijgt men inzicht in een aantal schippers, dat gelijktijdig actief is geweest. Ook hier vertoont zich een stijging, sinds de periode 1461-1465 stijgend boven 200, hoogtepunt 1471-1475 (311). Om de werkelijkheid wat meer te benaderen heeft schrijver een geldelijke omslag over de leden van het schippersambacht ter aflossing van een lening in 1442 gebruikt, waarbij hij voor dat jaar tot 200 à 220 ambachtsbroeders komt. Vergeleken met het cijfer van de vijfjarige periode 1441-'45 (141) ligt dit rond anderhalf maal hoger. Hij meent nu alle getallen van schippers der vijfjarige periodes met anderhalf te mogen vermenigvuldigen, een veronderstelling, die wellicht iets sceptischer kan worden bekeken. Rekeninghoudend met een aantal schippers-scheepeigenaars, niet meer actief als gezagvoerders, komt hij voor de jaren zeventig van de vijftiende eeuw tot een aantal schepen der koopvaardijvloot van Antwerpen van 250. Door nu uit overzeese bronnen, betrekking hebbende op gebieden buiten Brabant en de Scheldedelta, in tienjarige periodes het aantal Antwerpse schippers te verzamelen (steeds is ongeveer de helft van deze gegevens uit Oost-Engelse bronnen afkomstig) komt hij tot een schatting van 60 à 70 Antwerpse zeeschepen in de jaren zeventig, dat is het hoge percentage van ca. 24% van het totaal. Kunnen inderdaad alle schippers, zelfs de kleinste binnenschippertjes, leden geweest zijn van het schippersambacht? Konden zij de financiële verplichtingen, aan zulk een lidmaatschap verbonden, nakomen? Immers, de schrijver heeft kunnen vaststellen dat *zijn* schippers in het algemeen gegoede middenstanders zijn geweest.

Ook ten aanzien van de scheepsbouw te Antwerpen, wat betreft kleinere scheepstypes een monopolie der Antwerpse poorters, heeft hij vrij wat kunnen vaststellen, onder andere betreffende vestigingsplaats en domicilie der scheepsbouwers. Ook ten aanzien van de Antwerpse haven doet de schrijver belangwekkende mededelingen. Na veel wat bepaald prijzenswaardig is in deze publicatie enkele punten van kritiek.

Bij de keuze van literatuur over vreemde havens of scheepsbouwcentra (Rotterdam, Haarlem, Amsterdam) geeft de schrijver soms blijk van te weinig kritische zin door het citeren van oude populaire boeken, die elk wetenschappelijk gezag missen. Bij de outillage van de Antwerpse haven wordt de beroemde kraan vermeld en ook het feit, dat het er maar één was, zoals ook geconstateerd wordt in het geval van andere havens als Gent, Brugge¹, Rotterdam. Dordrecht had als bijzonder geval genoemd kunnen worden, omdat daar, volgens een getuigenis van 1547,

... de cranen zeer bij elckanderen staen en in gheene stede soe bij als binnen Dordrecht en hoewel dat een clene stat es zijn nochtans vier cranen, dair in andere veel meerdere steden maer een of twee en es (vergelijk mijn *Tekst en Uitleg* (1974) 153).

Een kritische noot van meer belang betreft de onjuiste interpretatie van het oudste inbrengregister van de Weeskamer in het Gemeente-Archief van Amsterdam, één van de voornaamste bronnen voor de vermogenssamenstelling in de tweede helft der vijftiende eeuw. Asaert meent (398) dit oudste inbrengregister - ten onrechte gebruikt hij het meervoud - te kunnen vergelijken met de Antwerpse 'schepenregisters', omdat 'Ketners werk-

1. Aan deze Zuidnederlandse havens had de schrijver, krachtens een illustratie in zijn in 1974 verschenen 'Westeuropese scheepvaart in de Middeleeuwen', Nieuwpoort kunnen toevoegen.

wijze, het uitkammen van registers van vrijwillige rechtspraak, met de onze overeenstemt'. Inderdaad heeft Ketner in zijn bekende boek *Handel en Scheepvaart van Amsterdam in de vijftiende eeuw* (1946) 202-209, een lijst van schippersnamen aan het bovengenoemde inbrengregister ontleend, maar hun vermelding berust op het voorschrift, dat de vermogens van onmondige wezen in dit register van het met toezicht op de voogden der wezen belaste college, de Weeskamer, moesten worden opgetekend, ter voorkoming van verduistering van vermogensbestanddelen door hun voogden. Van vrijwillige rechtspraak is dus geen sprake en bovendien zijn de vermelde schippers, wanneer ze in het register zijn opgenomen, al overleden in tegenstelling met de door Asaert vermelde schippers.

De genoemde bezwaren beletten intussen niet te constateren, dat het boek van Asaert een publicatie van groot belang is voor de kennis van de economische geschiedenis in de vijftiende eeuw. Zijn onderzoek verdient te worden voortgezet, ook voor Antwerpen's 'gouden eeuw'.

T. S. Jansma

Jan van Rompaey, *De Grote Raad van de hertogen van Bourgondië en het Parlement van Mechelen* (Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, XXXV, 1973, nr. 73; Brussel, 1973, xxxii + 576 blz., 15 pl.).

Deze monumentale studie, die berust op de soliedste documentaire basis die denkbaar is, brengt nieuwe inzichten in de niet overduidelijke ontwikkeling van de Bourgondische centrale instellingen, en zal, met name voor wat het Parlement van Mechelen betreft, voortaan wel als fundamenteel gelden. Het was 'een gelukkig toeval' dat het boek is verschenen juist toen de oprichting vóór 500 jaren van dit soevereine hof zou worden herdacht (zie *BMGN*, LXXXIX (1974) 328 vlg.).

Al aanstonds voert prof. Van Rompaey zijn lezers midden in een problematiek waarmee vooral Belgische historici zich hebben beziggehouden.

Op 6 augustus 1446 vaardigde Philips de Goede een ordonnantie uit, die, sinds L. P. Gachard haar in 1871 ruimer bekendheid had verschaft, lange tijd is beschouwd als de stichtingsakte van de hertogelijke Grote Raad: een college met zowel financiële en gerechtelijke als politieke en administratieve functie, dat een nieuwe creatie was naast (F. Brabant, 1878; J. Frederichs, 1890), dan wel de georganiseerde voortzetting was van (A. Gaillard, 1896)¹, de oude vormloze hofraad. Tevoren had men eeuwenlang de schepping van de Grote Raad geplaatst omstreeks 1454, op gezag van Philips Wielant (†1520). Diens desbetreffende mededeling achtte men nu betrekking te hebben op een toekenning, omschrijving of uitbreiding van de rechterlijke bevoegdheden van dit lichaam, of ook (P. Fredericq, 1875²) op de toevoeging hieraan van een collaterale raad van justitie. Deze ambulante collaterale raad, c.q. de jurisdictionele sectie van de Grote Raad, zou Karel de Stoute te Mechelen hebben gedomicilieerd, onder de naam van Parlement.

1. F. Brabant, 'Note sur le Grand Conseil de Philippe le Bon', *Bulletin Commission Royale d'Histoire de l'Académie Royale de Belgique*, 4e serie, V (1878) 145-160; J. Frederichs, 'Le Grand Conseil ambulatoire des ducs de Bourgogne et des archiducs d'Autriche (1446-1504)', *ibidem*, XVII (1890) 423-499; A. Gaillard, 'L'origine du Grand Conseil et du Conseil Privé', *ibidem*, 5e serie, VI (1896) 267-324.

2. P. Fredericq, *Essai sur le rôle politique et social des ducs de Bourgogne dans les Pays-Bas* (Gent, 1875).